

ПЕРЕДМОВА	8
-----------------	---

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІКИ

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ ТА ЇЇ МІСЦЕ СЕРЕД ІНШИХ НАУК.	5
1.1. Основна проблема економічного життя суспільства та економічної науки: обмеженість ресурсів та безмежність потреб.	5
1.2. Суб'єкти та об'єкти економічних відносин	6
1.3. Еволюція поглядів на предмет економічної науки.	7
1.4. Етапи і засоби (інструменти) економічного дослідження	15
1.5. Економічні закони: зміст та відмінності від законів природи.	17
1.6. Завдання економічної науки та її роль у житті окремої людини і суспільства	18
Завдання для самоконтролю.	19
ТЕМА 2. ЗМІСТ ОСНОВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЯВИЩ	19
2.1. Виробничі ресурси: земля, праця, капітал, здатність до підприємницької діяльності, інформація.	19
2.2. Продукт (результат) економічної діяльності: його структура та призначення	20
2.3. Ефективність: економічний зміст та оцінка	21
Самовчитель	24
2.4. Технологічні уклади виробництва: реміснича технологія, машинне виробництво, автоматизоване виробництво та нова економіка знань	27
2.5. Виробництво: організаційні форми, структура та інфраструктура	29
2.6. Фази суспільного виробництва: виробництво, розподіл, обмін та споживання	30
Завдання для самоконтролю.	32
ТЕМА 3. СПОЖИВАЧ В ЕКОНОМІЦІ: ЙОГО ПОВЕДІНКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ.	38
3.1. Споживач як основний суб'єкт сучасної економіки	38
3.2. Потреби споживача: зміст та класифікації. Розвиток і безмежність потреб.	34
3.3. Споживчі блага як засіб задоволення потреб. Структура споживчих благ	36
3.4. Поняття корисності. Загальна і гранична корисність	37
3.5. Бюджетні лінії і криві байдужості. Споживча рівновага	39
Самовчитель	41
Завдання для самоконтролю.	45
ТЕМА 4. ПРОБЛЕМА ОБМЕЖЕНОСТІ РЕСУРСІВ ТА ВИБОРУ ВИРОБНИКА.	49
4.1. Обмеженість виробничих ресурсів. Відтворені та невідтворені ресурси.	50
4.2. Повна зайнятість ресурсів і повний обсяг виробництва. Ознаки раціонального виробника.	50
4.3. Проблема вибору. Крива виробничих можливостей.	51
4.4. Альтернативна вартість	54
Самовчитель	54
Завдання для самоконтролю.	60

ТЕМА 5. ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ.	
ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО КРУГООБИГУ	62
5.1. Сутність та основні елементи економічної системи. Характеристика типів економічних систем	62
5.2. Зміст економічного кругообігу	64
5.3. Зв'язок економічної ефективності та соціальної справедливості	66
5.4. Форми (моделі) ринкової економіки: ліберальна ринкова, соціальне ринкове господарство, демократичний соціалізм, модель «по один бік плану й ринку»	68
Запитання для самоконтролю	70

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРОЦЕСИ ТА ЯВИЩА РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

ТЕМА 1. РИНКОВЕ ВИРІШЕННЯ ОСНОВНИХ ПИТАНЬ ЕКОНОМІКИ: ЩО, ЯК, ДЛЯ КОГО ВИРОБЛЯТИ?	71
1.1. Значення явища «голосування грошима» для ринкового вирішення питання «Що виробляти?»	71
1.2. Значення конкуренції виробників і мінімізації витрат для вирішення питання «Як виробляти?»	72
1.3. Значення доходів споживачів для вирішення питання «Для кого виробляти?»	73
1.4. Сутність ринкового саморегулювання, принцип «прихованої руки» ринку. Переваги та обмеження ринкового саморегулювання	73
1.5. Зміст ринкової конкуренції та її роль в організації ринкової економіки. Принципові відмінності досконалої конкуренції від інших форм організації ринку	75
Запитання для самоконтролю	78
ТЕМА 2. ОСНОВНІ ПАРАМЕТРИ РИНКУ: ПОПИТ, ПРОПОЗИЦІЯ, РИНКОВА ЦІНА.	79
2.1. Ціна як результат ринкової взаємодії виробників та споживачів	79
2.2. Ринковий попит: зміст, функція попиту від ціни. Крива попиту. Закон попиту. Ефект доходу та заміщення. Нецінові чинники попиту	80
Самовчитель	82
2.3. Ринкова пропозиція: зміст, функція пропозиції від ціни. Крива пропозиції. Закон пропозиції. Нецінові чинники пропозиції	83
Самовчитель	84
2.4. Ринкова рівновага: зміст, графічне відображення. Надлишок і дефіцит. Причини та наслідки неринкового ціноутворення	87
Самовчитель	88
Завдання для самоконтролю	94
ТЕМА 3. ЕЛАСТИЧНІСТЬ ПОПИТУ Й ПРОПОЗИЦІЇ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАТЬ ПРО ЕЛАСТИЧНІСТЬ.	95
3.1. Економічний зміст еластичності попиту за ціною. Особливості розрахунку показника еластичності попиту. Чинники, що впливають на еластичність попиту за ціною	95
3.2. Економічний зміст еластичності пропозиції за ціною. Особливості розрахунку показника еластичності пропозиції. Чинники еластичності пропозиції.	97
3.3. Урахування еластичності при ціноутворенні, оподаткуванні та формуванні торговельних відносин з іншими країнами	99
Самовчитель	102
Завдання для самоконтролю	104

ТЕМА 4. ГРОШІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	105
4.1. Сутність грошей. Зміст функцій засобу обігу, платежу, міри вартості та засобу нагромадження	105
4.2. Види грошей: повноцінні гроші та знаки вартості. Сучасні електронні гроші. Форми міжнародних грошей	106
4.3. Грошова маса: показники M_0 , M_1 , M_2 , M_3	110
4.4. Суспільна корисність та купівельна спроможність грошей. Стійкість національних грошей та курс національної валюти	111
Завдання для самоконтролю	113
Запитання для самоконтролю	114

ТЕМА 5. РИНКИ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ ТА ДОХОДИ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ	114
5.1. Особливості ринку праці. Попит і пропозиція на ринку праці. Закон формування зарплати. Причини відмінностей у зарплаті. Види та системи оплати праці. Роль уряду та профспілок в організації ринку праці	115
Самовчитель	120
5.2. Особливості ринку землі. Попит і пропозиція землі. Ціна землі та земельна рента	122
Самовчитель	123
5.3. Особливості ринку капіталів (кредитних ресурсів). Попит і пропозиція на ринку капіталів. Відсоток. Дисконтування	124
Самовчитель	125
5.4. Особливості ринку цінних паперів (фондового ринку). Види цінних паперів. Формування доходу власників цінних паперів. Курс акції	127
Самовчитель	130
5.5. Особливості ринку інформації. Попит і пропозиція інформації. Суб'єкти та об'єкти інформаційного ринку. Інформаційний продукт. Вартість (ціна) інформації	131
Завдання для самоконтролю	136

ТЕМА 6. РИНКОВА ІНФРАСТРУКТУРА: БІРЖІ, БАНКИ, ІНШІ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ ПОСЕРЕДНИКИ ТА СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ	138
6.1. Поняття інфраструктури ринку, її складові	138
6.2. Товарні біржі у функціонуванні ринку товарів та виробничих ресурсів. Операції товарної біржі. Організація товарної біржі та роль уряду у її функціонуванні	140
6.3. Фондова біржа у функціонуванні ринку капіталів та ринку цінних паперів. Операції фондової біржі. Її організація та роль уряду у функціонуванні. Оцінка стану ринку за індексами фондового ринку	141
6.4. Банки у функціонуванні ринку капіталів та грошей. Основні операції банків. Організація діяльності банків та роль уряду	144
6.5. Фінансово-кредитні посередники — інвестиційні фонди, довірчі товариства, страхові компанії, пенсійні фонди — у функціонуванні ринку капіталів	146
6.6. Служби зайнятості у функціонуванні ринку праці. Організація їх діяльності та роль уряду у функціонуванні	149
Запитання для самоконтролю	151

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ТЕМА 1. ВИЗНАЧАЛЬНІ РИСИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	152
1.1. Підприємництво як особливий вид діяльності. Функції підприємця. Доход і ризик у підприємстві	153

1.2. Підприємництво і суспільний прогрес. Інтереси підприємця, громади та суспільства	154
1.3. Види підприємництва: виробниче, комерційне, посередницьке, фінансове. Підприємництво у інформаційній сфері	156
1.4. Підприємства різних форм власності. Приватна, колективна та державна власність. Переваги та обмеження різних організаційних форм підприємств приватної, колективної та державної власності	158
1.4.1. Організаційні форми підприємств приватної власності: одноосібні володіння, партнерства, корпорації	160
1.4.2. Організаційні форми колективних підприємств: виробничі, збутові, споживчі кооперативи, кредитні спілки	162
1.4.3. Організаційні форми підприємств державної власності: комунальні та загальнодержавні	163
1.5. Малі, середні та великі підприємства: переваги та обмеження. Сектор малого та середнього бізнесу в сучасній економіці	165
1.6. Прибуткові та неприбуткові підприємства	166
1.7. Структура національної економіки	168
Завдання для самоконтролю	169

ТЕМА 2. ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. 170

2.1. Виробнича функція. Закон спадної продуктивності (віддачі) змінного фактора виробництва. Двофакторна виробнича функція Кобба-Дугласа: економічний зміст і графічна інтерпретація. Ефект масштабу	170
2.2. Економічні витрати та їх складники: явні та неявні витрати. Бухгалтерський та економічний прибуток. Зв'язок доходів і витрат. Графічна ілюстрація динаміки постійних, змінних, загальних і середніх витрат. Максимізація економічного прибутку підприємства	175
Самовчитель	176
2.3. Витрати й доходи. Закон спадної віддачі	178
Самовчитель	180
2.3. Особливості поведінки підприємства в умовах досконалої та недосконалої конкуренції	184
Самовчитель	188
Завдання для самоконтролю	193

ТЕМА 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА. 198

3.1. Фінансування підприємства. Фінансові ресурси. Джерела внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів підприємства	199
3.2. Баланс підприємства як джерело інформації про фінансові ресурси та майно підприємства. Зміст основних статей балансу	201
Самовчитель	203
Завдання для самоконтролю	206
3.3. Звіт про фінансові результати як джерело інформації про успішність діяльності підприємства	206
3.4. Оцінка фінансових результатів діяльності підприємства: прибутковість капіталовкладень і рентабельність	207
Самовчитель	210
3.5. Взаємозв'язки підприємств і банків. Умови та порядок надання підприємству банківської позики. Явище застави. Обґрунтування економічної доцільності банківської позики	211

3.6. Сподіваний прибуток та ризик у діяльності підприємства. Види ризиків підприємства. Мінімізація ризику і страхування . . .	215
3.7. Відносини між страховою компанією (страховиком) та підприємством (страхувальником). Страховий договір, страховий внесок та страхове відшкодування	217
3.8. Підприємство як емітент (продавець) на фондовому ринку. Переваги та обмеження випуску акцій і облігацій для підприємства-емітента	219
3.9. Підприємство як покупець на фондовому ринку. Формування портфелю цінних паперів	221
Завдання для самоконтролю	222
ТЕМА 4. УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	223
4.1. Основні складники процесу управління: управління виробництвом, персоналом, фінансами, збутом	223
4.2. Бізнес-план: зміст і структура	225
4.3. Еволюція поглядів на систему управління підприємством і сучасні надбання менеджменту	226
4.4. Функції управління підприємством: планування, організація, мотивація, контроль	230
4.5. Моделі організаційних структур управління: лінійна та функціональна	233
4.6. Маркетинг у діяльності підприємця. Функції маркетингу	237
4.7. Складові маркетингу: продукт, продажна ціна, просування, позиція на ринку	238
4.8. Етапи маркетингового дослідження: мета, завдання, результат дослідження	239
4.9. Сегментація ринку за споживачами, продуктами, підприємствами	242
4.10. Реклама: мета, засоби, форми втілення та основні вимоги	244
4.11. Основи управління проектами. Масштаб, складність, вид проєкту. Учасники проєкту	248
Завдання для самоконтролю	250

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА І РОЛЬ УРЯДУ У ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННІ

ТЕМА 1. ОСНОВНІ ПРОЯВИ ЦІЛІСНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	251
1.1. Основи макроекономіки: предмет і суб'єкти макроекономіки, цілі макроекономічного розвитку	251
1.2. Сукупний попит і сукупна пропозиція: зміст, графічне відображення. Нецінові чинники сукупного попиту і сукупної пропозиції	252
1.3. Загальна рівновага національної економіки	257
Самовчитель	258
Завдання для самоконтролю	260
1.4. Система макроекономічних показників. Міжнародні принципи національного рахівництва	260
1.5. Визначення обсягу кінцевого продукту національного виробництва (валового внутрішнього продукту — ВВП) за різними методами. Валовий національний дохід (ВНД) та інші макроекономічні показники. Номінальний та реальний ВВП: зміст і особливості розрахунку. Дефлятор ВВП як показник рівня цін	262
Самовчитель	265

1.6. Економічне зростання	269
Самовчитель	270
1.7. Національне споживання та національне збагачення	272
1.8. Циклічність як форма руху національної економіки. Види циклів та основні причини економічних коливань	274
Самовчитель	276
1.9. Криза в національній економіці	276
Завдання для самоконтролю	277

ТЕМА 2. БЕЗРОБІТТЯ ТА ІНФЛЯЦІЯ ЯК НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ РІВНОВАГИ

2.1. Безробіття як результат порушення рівноваги на ринку праці. Оцінка рівня безробіття. Види безробіття: фрикційне, структурне, циклічне. Повна зайнятість і природне безробіття. Оцінка втрат від безробіття за законом Оукена	283
Самовчитель	285
2.2. Пояснення безробіття на кейнсіанських та неокласичних засадах	287
2.3. Наслідки безробіття для економіки та суспільства. Засоби обмеження безробіття	289
2.4. Інфляція як результат порушення рівноваги товарного ринку. Оцінка рівня інфляції. Індекс цін та темп інфляції. Види інфляції. Наслідки неочікуваної інфляції. Антиінфляційні заходи	291
Самовчитель	295
2.5. Зв'язок інфляції та безробіття. Модель кривої Філіпса	297
Завдання для самоконтролю	298

ТЕМА 3. РОЛЬ УРЯДУ У РЕГУЛЮВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Економічні функції держави. Уряд у системі економічного кругообігу як власник, виробник і споживач. Економічна політика. Методи державного регулювання	301
3.2. Невдачі (обмеження) ринку як причина державного регулювання економіки	304
3.2.1. Недосконала конкуренція та роль уряду в захисті конкуренції	305
3.2.2. Суспільні блага. Види суспільних благ та роль уряду у їх створенні	306
3.2.3. Позитивні та негативні зовнішні ефекти та роль уряду у їх регулюванні	307
3.4. Напрямки урядового регулювання економіки: перерозподіл доходів і багатства, контроль за рівнем безробіття та інфляції. Соціальна політика держави	308
Самовчитель	310
3.5. Невдачі (обмеження) уряду: брак інформації, інструментів контролю ринку та впливу на бюрократію	311
Завдання для самоконтролю	312

ТЕМА 4. ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ. ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ

4.1. Зміст фінансової політики уряду: цілі та інструменти	313
4.2. Бюджетна система. Функції і структура державного бюджету	315
4.3. Податкова система. Суб'єкти, об'єкти та принципи оподаткування. Види податків. Податкові пільги. Неподаткові надходження до державного бюджету	316
4.4. Об'єктивна межа оподаткування. Модель кривої Лафера. Позитивні та негативні наслідки оподаткування	319

4.5. Видатки державного бюджету: основні елементи та їх призначення. Роль видатків у стимулюванні економіки.	321
4.6. Балансування державного бюджету. Дефіцит (профіцит) бюджету. Державний борг. Безпечна межа дефіциту державного бюджету та державного боргу	323
Самовчитель	325
4.7. Роль Міністерства фінансів, Казначейства в організації фінансової системи країни	326
Завдання для самоконтролю.	328
ТЕМА 5. ГРОШОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ. СТИЙКІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ГРОШЕЙ	329
5.1. Попит на гроші та пропозиція грошей. Рівновага на грошовому ринку	329
Самовчитель	331
5.2. Банківська система країни як об'єкт урядового регулювання. Роль Національного (центрального) банку у регулюванні банківської системи країни	332
5.3. Зміст грошово-кредитної політики уряду: цілі та інструменти. Урядова політика «дорогих» та «дешевих» грошей.	334
Самовчитель	336
5.4. Сутність монетаристського підходу до грошової політики. Правила грошового регулювання	336
5.5. Урядові заходи щодо забезпечення стійкості національних грошей	338
Завдання для самоконтролю.	339

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

ТЕМА 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ОСНОВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ	341
1.1. Світове господарство: зміст та основні етапи розвитку.	341
1.2. Форми міжнародних економічних відносин	343
1.3. Суб'єкти світового господарства: розвинені країни, країни середнього рівня та країни, що розвиваються	348
1.4. Закономірності поглиблення міжнародної економічної інтеграції: від угод про пільгову торгівлю до економічного союзу з єдиною політикою. Наслідки економічної інтеграції для національної економіки	349
1.5. Місце української економіки у світовому господарстві	351
1.6. Основні глобальні проблеми	353
1.7. Глобалізація як явище кінця ХХ ст.: об'єктивні причини та наслідки. Основні переваги і загрози глобалізації. Способи протидії загрозам глобалізації	354
Основні загрози глобалізації.	357
Запитання для самоконтролю.	359
ТЕМА 2. СВІТОВА ТОРГІВЛЯ ТА МІЖНАРОДНА ВАЛЮТНА СИСТЕМА.	359
2.1. Міжнародний поділ праці як передумова світової торгівлі.	360
2.2. Причини міжнародної торгівлі за теорією абсолютних та відносних переваг.	361
Самовчитель	362
2.3. Сучасний стан світової торгівлі: світові лідери і аутсайтери	365
2.4. Торговий баланс країни, його основні елементи	367
2.5. Обмеження міжнародної торгівлі: основні причини та наслідки. Урядова політика протекціонізму та лібералізму. Форми торгівельних обмежень	368

2.6. Етапи розвитку СОТ як прояв лібералізації зовнішньої торгівлі. Основні вимоги до членів СОТ. Переваги та обмеження членства в СОТ	871
2.7. Європейська інтеграція. Етапи розвитку та сучасні тенденції у Європейському Союзі (ЄС)	374
2.8. Міжнародна валютна система: суть та основні елементи	376
2.9. Еволюція світової валютної системи	377
2.10. Європейська валютна система у ХХІ ст.	379
2.11. Формування валютного курсу: режими плаваючих та фіксованих курсів. Чинники впливу на курс валюти за плаваючого режиму. Вплив змін курсу національної валюти на умови зовнішньої торгівлі.	381
Самовчитель	385
Завдання для самоконтролю.	385
ТЕМА 8. МІЖНАРОДНИЙ РУХ КАПІТАЛІВ. УЧАСТЬ У МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ	386
3.1. Необхідність міжнародного руху капіталів. Форми міжнародного руху капіталів: міжнародний кредит та іноземне інвестування	387
3.2. Міжнародні кредити	388
3.3. Прямі та портфельні іноземні інвестиції. Міжнародні компанії в іноземному інвестуванні	391
3.4. Діяльність міжнародних організацій — МВФ, Світового банку, ЄВРР, Європейського інвестиційного банку тощо — у забезпеченні міжнародного руху капіталів	394
3.5. Платіжний баланс країни. Рахунок руху капіталу у платіжному балансі	398
3.6. Передумови виникнення та основні форми міжнародної науково-технічної співпраці. Економічна доцільність експорту та імпорту технологій	401
Самовчитель	404
Запитання для самоконтролю.	405
Завдання для самоконтролю.	405

**ВІДПОВІДІ ДО ЗАПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ
ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ**

РОЗДІЛ I. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІКИ	406
РОЗДІЛ II. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРОЦЕСИ ТА ЯВИЩА РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	415
РОЗДІЛ III. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	422
РОЗДІЛ IV. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА І РОЛЬ УРЯДУ У ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННІ.	430
РОЗДІЛ V. СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ.	442
Алфавітний показчик	449
Література.	455